

ВІСНИК

Центру комерційного права

№ 20 '2005

П'ЯТЬ РОКІВ —
в епіцентрі законодавчих
ініціатив, професійного
удосконалення, правової
просвіти громадян

Дякуємо усім, хто п'ять років
працював разом з нами!

Зміст:

Центру комерційного права — 5 років Першу "п'ятирічку" відпрацювали на "5"!

Розмова **Ірини Гончар**, кореспондента газети "Юридическая практика", з директором Центру комерційного права **Валентиною Данишевською** та гостями ювілейного вечора: **Ріком Гьорлі**, керівником відділу розвитку приватного підприємництва USAID; **Девідом Гріром**, керівником проекту "Центр комерційного права"; **Анатолієм Довгертом**, професором, членом-кореспондентом Академії правових наук України; **Миколою Гусаком**, суддею Верховного Суду України; **Ігорем Шевченко**, президентом Асоціації правників України; **Антоніною Паламарчук**, віце-президентом Асоціації українських банків . . . 2

На шляху до правової держави

Україні потрібен закон "Про акціонерні товариства"

Юридичний консультант Центру комерційного права **Олена Харенко** розповідає про новий напрям роботи Центру — законодавче регулювання корпоративних відносин в акціонерних товариствах України 5

Наше право

Правова просвіта підприємців — інструмент захисту та розвитку бізнесу

Центр продовжує виконувати свою унікальну програму правової просвіти для підприємців — з великим успіхом відбулися семінари у Дніпропетровську та Сімферополі 7

Спасибі за правову просвіту!

Олександр Дудко, президент Спілки підприємців та роботодавців Криму 7

Аналітика

Суддівське правотворення на прикладі регулювання відносин щодо неукладених угод
Скорочений передрук статті юридичного консультанта Центру комерційного права
Юрія Попова із журналу "Юридичний радник" №5, 2005 9

ПЕРШУ "П'ЯТИРІЧКУ" ВІДПРАЦЮВАЛИ НА "5"!

Ірина Гончар, "Юридична практика" №38

Центр комерційного права відзначив 8 вересня 2005 р. свій перший вагомий ювілей — п'ять років перебування серед правової еліти України. Про те, що було зроблено за цей період і які плани має Центр на майбутнє, ми говорили з директором **п. Валентиною Данішевською** та гостями ювілейного вечору.

— Валентино Іванівно, п'ять років — значний час для будь-якої організації. Давайте повернемося на п'ять років назад: як все починалося, які закладалися ідеї, які передбачалися завдання?

— Слід зауважити, що я не з самого початку прийшла до Центру, а десь приблизно через рік після того, як проект почав виконуватися. Але я одразу проинялася тією ідеєю, що була закладена Агентством США з міжнародного розвитку і яку ми сповідуємо і сьогодні. Ідея полягає у тому, щоб допомогти уряду та парламенту України у реформуванні комерційного законодавства з метою створення більш сприятливих умов для розвитку бізнесу, становлення принципів ринкової економіки, утвердження принципу верховенства права і створення якомога більш привабливого інвестиційного клімату. Поняття "комерційне законодавство" охоплює: цивільне, господарське законодавство, законодавство про виконання судових рішень і судочинство. Хоча, приміром, закони "Про державну виконавчу службу" та "Про виконавче провадження" належать скоріше до публічного права, ми віднесли їх до сфери своїх інтересів, оскільки вважаємо, що створення сприятливого бізнесового клімату неможливе без запровадження механізмів ефективного захисту прав підприємців. Якщо певним ринковим процесам і розвитку підприємництва заважає податкова політика, то тоді й податкове законодавство потрапляє до сфери інтересів наших фахівців.

— Наскільки ця ідея може вважатися втіленою у життя?

— Вона втілюється. Не йдеться, звичайно, про те, що реформувати законодавство слід нескінченно, але поки що роботи вистачає. Ми для себе визначили поняття "реформування" як допомогу у підготовці нових законів, яких раніше просто не існувало в Україні, але які добре зарекомендували себе в Європі та світі, і ми, безумовно, сприяли розробленню таких законів: "Про іпотеку", "Про фінансовий лізинг", "Про організацію формування та обігу кредитних історій", "Про реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців". Крім того, наші експерти багато працювали над численними правками до Цивільного та Господарського кодексів, законів "Про поновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", "Про виконавче провадження", а також до чималого кількості висновків стосовно різних законодавчих ініціатив. Не менше значення мають і наші програми підвищення кваліфікації суддів, державних виконавців, юристів приватного сектора, підприємців. Вони допомагають суспільству досягти розуміння тих правових процесів, що відбуваються у сучасному світі.

— Тепер кілька слів про вас особисто. Пам'ятаєте свій перший проект, коли прийшли до Центру? Що то було?

— Це був Цивільний кодекс. Ми розуміли, що над ним вже працювало багато видатних українських та закордонних вчених, чимало донорських організацій надало допомогу у цій роботі. Але його не приймали. Треба було знайти свій погляд і зрозуміти, у чому тут справа. І, здається, нам це вдалося. З'ясувалося, що одним із гальмуючих факторів є ІУ книга Цивільного кодексу. Ми створили на базі Центру робочу групу, до участі запросили найвпливовіших вчених і практиків у галузі інтелектуальної власності. Ми намагалися підготувати такий текст ІУ книги, який зняв би всі суперечності, усунув усі непорозуміння і дав змогу прийняти Цивільний кодекс у цілому. Це нам вдалося, і ми пишаємося тим, що прилучилися до історичної події.

— Які найбільш помітні, на вашу думку, події відбулися у житті Центру за ці 5 років?

— Якщо говорити про нашу участь у законодавчих ініціативах, то дійсно можемо пишатися тими законами, про які вже йшлося, а особливо — роботою над Цивільним кодексом. Крім того, наших спеціалістів почали запрошувати до роботи над проектами, що здійснюються іншими організаціями та органами влади. Мали честь брати участь у підготовці до другого читання Господарського процесуального кодексу України, входимо до складу робочих груп, що готують пропозиції щодо подолання проблем, які виникли у зв'язку з одночасним прийняттям Цивільного та Господарського кодексів. Наші експерти є членами науково-консультативних рад при комітетах Верховної Ради, Вищому господарському суду України.

— Що у планах Центру на найближче майбутнє?

— Після певних обговорень у Міністерстві юстиції ми започатковуємо новий напрям — створення державного реєстру судових рішень і системи розподілу справ у судах. Ця робота здійснюватиметься у співпраці з комітетами Верховної Ради, Міністерством юстиції України, судовими установами. •

Рік Гьорлі,
керівник відділу розвитку приватного підприємництва USAID

Я спостерігаю за роботою Центру три останніх роки і мушу зазначити, що Агентство США з міжнародного розвитку оцінює цей проект як дуже успішний. Він має бездоганну репутацію серед урядовців, депутатів, бізнесових та юридичних громад, на його фаховий доробок постійно існує високий попит, і це настільки важливо, що Агентство прийняло рішення продовжити цей проект ще на два роки.

Хочу пояснити, чому саме ми задоволені роботою Центру. По-перше, була проведена високопрофесійна робота по залагодженню проблем інтелектуальної власності, що є дуже важливим для партнерів із США. По-друге, Центр був надзвичайно активно задіяний у розробці необхідних для країни законів у сфері комерційного права. По-третє, всі проекти та плани втілюються в життя в тісній співпраці з Урядом, Верховною Радою й іншими зацікавленими партнерами в Україні. Очевидно, що цей проект користується визнанням і повагою у суспільстві. Нещодавно експерти Центру отримали пропозицію Міністерства юстиції взяти участь у розгляді законодавчих підстав для відміни Господарського кодексу, котрий, як відомо, суперечить положенням Цивільного кодексу. Ми дуже тісно співпрацюємо з багатьма народними депутатами України та представниками різних міністерств і відомств України з метою прийняття закону "Про акціонерні товариства", оскільки цього вимагає економічна ситуація в країні: поки не буде закону, що захищає права інвесторів, не існуватиме й нормально функціонуючий ринок капіталу.

Планується розпочати спільно з Міністерством юстиції та судами серйозну роботу по створенню реєстру судових рішень. Це допоможе побороти корупцію в системі судочинства. Будемо також допомагати впроваджувати автоматизовану систему розподілу судових справ поміж суддями: та чи інша справа буде направлятися конкретному судді на розгляд без урахування чийось інтересів. Також нас цікавить реформування законодавства у сфері виконання судових рішень. Якщо прийнято справедливе рішення, воно має бути виконано належним чином. І ми працюємо над цією важливою для України проблемою. Попереду чимало роботи, я бажаю згуртованій та досвідченій команді Центру і надалі утримувати високу планку своїх досягнень, прекрасної репутації та значних успіхів у вдосконаленні українського законодавства.

Девід Грір,
новий керівник проекту "Центр комерційного права"

Я нещодавно почав працювати керівником цього проекту. Навіть за короткий час роботи у проекті зрозумів, що завдяки глибоким знанням та надзвичайному професіоналізму своїх працівників Центр справляє значний вплив на розвиток комерційного права в Україні, безпосередньо долучаючись до створення чітких, передбачуваних і доступних законів у цій галузі.

За останнє десятиліття зроблено чимало. Водночас залишається ще багато роботи. Успішне завершення переходу до ринкової економіки та інтеграція економічної системи України в європейську та загальносвітову вимагають, аби законодавство базувалося на зрозумілих і чітко визначених суспільних цілях — на цілях, що насамперед визнають і захищають права власності. Для належного виконання законів необхідні, з одного боку, стабільність і передбачуваність, а з іншого, гнучкість, яка дозволяє своєчасно реагувати на зміни та нові потреби приватного бізнесу, що динамічно розвивається.

Завдання, що наразі стоять перед нами, включають: подальше забезпечення верховенства права у сфері господарської діяльності та підготовка законів, сприятливих для динамічного зростання ринків. Не менш важливим завданням є вироблення пропозицій, що допоможуть модернізувати роботу господарських судів в Україні, зробити практику застосування законів більш відкритою, прозорою та зрозумілою для приватного бізнесу. Готовий працювати з експертами Центру комерційного права над виконанням цих завдань задля зміцнення та процвітання України.

Підтримка професіоналів — найцінніше надбання Центру

Анатолій Довгерт,
професор,
член-кореспондент
Академії правових
наук України

Маючи честь протягом усіх п'яти років співпрацювати з Центром у тих чи інших програмах, знаю його роботу, так би мовити, з середини і вважаю її виключно успішною. Особливо пишаюся нашою спільною роботою над проектом Цивільного кодексу України. Мені здається, що особливе надбання Центру — це стиль роботи: функціональний, солідний, ідеально відпрацьований. Бажаю зберігати його й надалі у тій важливій роботі, що попереду: допомога в скасуванні Господарського кодексу та оновленні Цивільного кодексу, розроблення реєстру судових рішень, інші потрібні країні програми.

Микола Гусак,
суддя Верховного
Суду України

Хотілося б відмітити, по-перше, великий науковий потенціал Центру: тут і кандидати юридичних наук, і дуже відомі правники — автори багатьох статей та аналітичних матеріалів. По-друге, для мене важливим є той факт, що Центр істотно допоміг системі господарських судів: провів чимало різних семінарів, конференцій на теми паралельного застосування Цивільного кодексу і Господарського кодексу, по банкрутству, з інших важливих питань, що дало можливість унормувати судову практику.

Я не знаю такої галузі права, де б спеціалісти Центру не були на висоті. Висока кваліфікація експертів Центру забезпечує сталий попит на їх послуги: від комітетів Верховної Ради України, Міністерства юстиції, органів виконавчої влади до різних спілок та асоціацій. І я не знаю іншого проекту, який був би настільки ефективним для правозастосування та регулювання правовідносин в Україні.

Антоніна Паламарчук,
віце-президент Асоціації українських банків, генеральний директор Першого всеукраїнського бюро кредитних історій

Центр комерційного права — установа, діяльність якої спрямована на досягнення відповідності українського законодавства європейським та міжнародним стандартам, на те, щоб це законодавство було зрозумілим, таким, якого ми чекаємо вже довгі роки. Від інших подібних установ, що працюють в Україні, Центр відрізняється, перш за все, кадрами — не лише наявністю високопрофесійних юристів, а наявністю команди, яка працює за покликом душі. Експерти Центру завжди докладають багато зусиль, щоб законопроект був обговорений до того, як буде прийнятий, приділяють багато уваги роботі з депутатським корпусом, щоб ті, хто приймає закони, чітко зрозуміли їх значення та важливість для України. Крім того, Центр постійно співпрацює з громадськими професійними організаціями, такими як Асоціація українських банків, Ліга страхових організацій, Іпотечна асоціація, — що є надзвичайно цінним і необхідним. Важливим чинником успіху є і те, що директор Центру — професійний суддя, професійний юрист, — є людиною, яка щиро вболіває за Україну. Поєднання всіх цих складових робить Центр дійсно унікальною організацією.

Я бажаю моїм друзям і колегам і надалі плідно працювати над врегулюванням дуже важливих для України питань, таких як корпоративне право, іпотечні питання, захист прав кредитора, податкові питання, співвідношення кодексів. Життя підкидає все нові і нові завдання, і я абсолютно певна, що Центр буде успішно їх виконувати.

Ігор Шевченко,
президент Асоціації
правників України

Ми тільки розпочинаємо співпрацю з Центром, обговорюємо напрями співробітництва.

Плани у нас дуже серйозні. І ми точно знаємо, що Центр дійсно робить велику справу і без його роботи багато корисних законів не було б прийнято в Україні. Хотілося б за це подякувати Центру та побажати успіхів в подальшій діяльності. •

Україні потрібен закон "Про акціонерні товариства"

Олена Харенко,
кандидат юридичних наук, юридичний консультант Центру комерційного права

Протягом останніх років рівень законодавчого регулювання корпоративних відносин в акціонерних товариствах в Україні викликає занепокоєння, особливо у зв'язку із зростанням кількості порушень прав акціонерів. Закон України "Про господарські товариства", покликаний регулювати питання, пов'язані з діяльністю акціонерних товариств та захистом інтересів акціонерів, був прийнятий ще у 1991 р. Незважаючи на численні зміни, що вносилися до цього закону, він не вирішує багатьох проблем, пов'язаних з управлінням акціонерними товариствами, реалізацією та захистом прав акціонерів.

Спроби законодавця заповнити прогалини та вирішити існуючі проблеми шляхом внесення фрагментарних змін та доповнень до окремих статей чинного Закону "Про господарські товариства" не досягають поставленої мети. Цей закон вже давно не відповідає ні сучасному стану економічних відносин, ні новому Цивільному кодексу України, ні світовим стандартам у галузі корпоративного управління. Україна потребує закону "Про акціонерні товариства", який би враховував інтереси усіх учасників корпоративних відносин,

комплексно регулював питання створення, діяльності, припинення акціонерних товариств та порядок управління ними.

Центр комерційного права активно підключився до громадської роботи щодо сприяння ухваленню закону про акціонерні товариства, увійшовши до складу ініціативної групи, створеної за участі Першої фондової торговельної системи, Української асоціації інвестиційного бізнесу, Інституту конкурентного суспільства, Проекту впровадження пенсійної реформи та інших організацій. На початку жовтня 2005 р. відбулося чергове засідання ініціативної групи, на якому Центром комерційного права були представлені результати аналізу сучасного стану законодавчих ініціатив у галузі акціонерного законодавства, а також запропоновано стратегію щодо прискорення процесу підготовки та прийняття в Україні закону про акціонерні товариства.

Учасники зустрічі дійшли згоди щодо підтримки розробленого ДКЦПФР проекту закону "Про акціонерні товариства", який протягом останніх місяців перебуває на погодженні у Кабінеті Міністрів України. З цією метою на ім'я Прем'єр-міністра України Юрія Єханурова було підготовлено листа, який підписали представники УАІБ, ПФТС, Інституту конкурентного суспільства, Спільки кризис-менеджерів України, Асоціації українських банків, Асоціації юристів України та Центру комерційного права.

Історія законодавчих ініціатив Кабінету Міністрів України

Уперше урядовий проект закону "Про акціонерні товариства" (реєстраційний № 6300) був внесений на розгляд Верховної Ради України III скликання у 2001 р. Тоді він набрав 201 голос, а при повторному голосуванні через кілька місяців — 177 голосів. Основне заперечення депутатів полягало у недоцільності прийняття цього закону до ухвалення нового Цивільного кодексу України.

Після ухвалення Цивільного кодексу на початку 2003 р. до Верховної Ради IV скликання Кабінетом Міністрів України був поданий проект Закону "Про акціонерні товариства" (реєстраційний № 3059-1), доопрацьований на основі урядового проекту №6300. Попри наявність позитивного висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради з питань економічної політики, управління народним господарством, власності та інвестицій, відповідальний за цей законопроект, рекомендував Верховній Раді відхилити його. У результаті цього у травні 2003 р. за ухвалення закону проголосували лише 7 депутатів.

Наприкінці 2003 р. Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради оновлений проект Закону "Про акціонерні товариства" (№ 3059-1), який у зв'язку з призначенням нового складу уряду на початку 2005 р. був відкликаний з Верховної Ради, а Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку (ДКЦПФР) отримала доручення уряду щодо його доопрацювання.

Кілька місяців тому доопрацьований проект закону "Про акціонерні товариства" був переданий до Кабінету Міністрів України для погодження між міністерствами та відомствами.

Цим листом до Прем'єр-міністра України було висловлено прохання вжити заходів, спрямованих на завершення процедури узгодження проекту закону "Про акціонерні товариства" у Кабінеті Міністрів України, внесення його до Верховної Ради України, визнання його невідкладним та включення до порядку денного для розгляду на поточній сесії парламенту. Таке ж прохання було публічно висловлено Президентом ПФТС Іриною Зарею під час зустрічі Прем'єр-міністра України з Радою підприємців та українськими бізнесменами 10 жовтня 2005 р. У відповідь на звернення громадськості Юрій Єхануров зауважив, що внесення такого законопроекту до парламенту є одним з першочергових завдань уряду.

Основні риси законопроекту

Проект закону "Про акціонерні товариства", який розроблений ДКЦПФР і перебуває на узгодженні у Кабінеті Міністрів України, загалом відповідає сучасним потребам у регулюванні корпоративних відносин в акціонерних товариствах України, а також враховує основні рекомендації Директив Європейського Союзу та Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку.

У проекті закону закріплено механізми реалізації та захисту основних прав акціонерів: на відчуження акцій, на отримання інформації, на участь та голосування на загальних зборах акціонерів, на участь у виборах наглядової ради, на отримання дивідендів та ін. Акціонерам надається можливість брати участь в ухваленні найважливіших рішень та отримувати інформацію про рішення, якими вносяться істотні зміни у діяльність товариства, а саме: про внесення змін до статуту товариства; про додатковий випуск акцій; про укладення значних угод.

Законопроект закріплює принцип однакового ставлення до акціонерів: а) усім акціонерам-власникам одного типу акцій надаються рівні права; б) інформація про обсяг прав, що надається власнику кожного класу привілейованих акцій, визначається у статуті товариства; в) рішення про зміни обсягу прав акціонерів-власників певної категорії акцій ухвалюються загальними зборами за участю таких акціонерів. У проекті закону комплексно врегульовано питання, пов'язані захистом прав акціонерів, у тому числі закріплені механізми захисту інтересів дрібних акціонерів, а саме:

- а) з метою забезпечення представництва дрібних акціонерів у наглядовій раді товариства запроваджено спеціальний порядок обрання членів наглядової ради шляхом кумулятивного голосування;
- б) до 50% знижено кворум при проведенні повторних загальних зборів (якщо збори не відбулися через відсутність 60%-го кворуму);
- в) передбачено право акціонера вимагати викупу його акцій товариством за ринковою ціною у разі якщо акціонер на загальних зборах голосував проти ухвалення певних рішень;

- г) передбачено обов'язок особи, яка придбає крупний пакет акцій товариства, запропонувати всім іншим акціонерам товариства продати належні їм акції за тією ж ціною, за якою придбався крупний пакет акцій.

Законопроектом передбачено механізми захисту інтересів не лише акціонерів, але й інших категорій осіб. Наприклад, щодо кредиторів товариства — встановлено спеціальний порядок їх повідомлення про прийняття загальними зборами акціонерів рішень про зменшення статутного капіталу або про реорганізацію товариства, а також передбачені додаткові права кредиторів у разі прийняття таких рішень. Щодо працівників товариства передбачено право представників профспілкового комітету брати участь у засіданні наглядової ради з правом дорадчого голосу, а також встановлено заборону для посадових осіб товариства вимагати від акціонера-працівника відомостей про його голосування на загальних зборах та про відчуження ним своїх акцій.

Окремими розділами законопроекту детально врегульовано діяльність органів управління товариства. Зокрема, закріплено перелік ключових питань діяльності товариства, що належать до виняткової компетенції наглядової ради як органу, на який покладено обов'язок захищати інтереси акціонерів. Також встановлено обов'язок посадових осіб діяти в інтересах товариства та врегульовано порядок укладення угод, у яких посадові особи товариства мають особисту зацікавленість. Законопроект передбачає механізми, які спрямовані на забезпечення відкритості інформації про структуру капіталу та прозорості відносин контролю у товаристві, зокрема чітко врегульовано процедуру придбання значного пакету акцій товариства, а питання про вжиття заходів, що перешкоджають придбанню значного пакету, віднесено до виключної компетенції загальних зборів. В окремому розділі проекту закону врегульовано порядок зберігання документів товариства та надання інформації.

Останні новини

19 жовтня 2005 р. Кабінет Міністрів України затвердив проект закону "Про акціонерні товариства" і вніс його на розгляд Верховної Ради України. Приємно відзначити, що ініціативна робота громадських організацій не виявилася марною, і наші звернення до уряду були почуті. Центр комерційного права готовий до подальшої співпраці з комітетами Верховної Ради України та надання консультативної допомоги у роботі над законопроектом.

Разом з тим проект закону "Про акціонерні товариства" містить ряд концептуальних положень, що потребують перегляду та доопрацювання. Зокрема, це стоїть питання, пов'язаних з організаційно-правовими засадами функціонування акціонерного капіталу, забезпеченням принципу рівного ставлення до акціонерів, прозорістю структури капіталу та механізмом розподілу прибутку товариства. •

ПРАВОВА ПРОСВІТА ПІДПРИЄМЦІВ — ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ТА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Програма правової просвіти підприємців, яку послідовно виконує Центр комерційного права протягом 5 років, — це дійсно те, чим можна пишатися і експертам, і організаторам, і виконавцям цієї програми. Біля 1500 підприємців, переважно малого та середнього бізнесу, брали участь у семінарах-тренінгах, що їх проводили досвідчені і фахові експерти. Географія програми охоплює всю Україну: Схід і Захід, Південь і Північ. Знання законів, що регулюють бізнесову діяльність, є необхідним чинником для її цивілізованого ведення, розвитку і захисту. В Україні вже існує чималий законодавчий блок щодо підприємництва і його застосовують судді господарських судів, юристи бізнесового сектору, банківські працівники, інші зацікавлені сторони. Але чи достатньо обізнаний із засадами комерційного (підприємницького) права його "головний герой" — підприємець? Особливо гостро це питання постає стосовно малих та середніх підприємств, які не завжди мають змогу оплачувати послуги професійних юристів. Тому Центр комерційного права регулярно проводить семінари для підприємців, на яких обговорюються найважливіші законодавчі нововведення. Крім того, Центр випускає серію книжок "Юридична абетка підприємця", яка "розлітається", мов справжній бестселер, по всій Україні. Один із таких семінарів, на тему "Правове регулювання деяких аспектів підприємницької діяльності" викликав значний інтерес серед бізнесменів і журналістів Дніпропетровська, головною причиною тому, що проводився спільно з обласною держадміністрацією, головою якої на той час був п. Юрій Єхануров, нині Прем'єр-міністр України. У своєму виступі він у котрий раз підкреслив, що суспільству треба зникати до думки: підприємці — то є поважні люди, що сплачують податки і багато працюють, створюють робочі місця і задовольняють потреби споживачів. Тому вирішення правових проблем, які стосуються підприємницької діяльності (такі, наприклад, як спрощення процедури виходу з бізнесу, банкрутства, проведення судової реформи, узгодження Цивільного та Господарського кодексів тощо) аби бути успішним, повинно

мати комплексний характер, охоплюючи законодавчий, аналітичний, просвітницький і суто практичний підходи. Він визнав програму правової просвіти Центру надзвичайно потрібною і своєчасною і зауважив, що її цілком можливо використати як взірць і модуль для створення потужної довгострокової національної програми. Учасники семінару, а це було 39 підприємців, жваво розглядали та обговорювали такі питання: навіщо потрібний Єдиний державний реєстр; що треба знати про кредитний договір; як модернізувати виробництво за допомогою фінансового лізингу; як мають виконуватися зобов'язання; що треба знати про виконання судових рішень; як "пережити" банкрутство.

Розгляд особливостей підприємницького законодавства було присвячене і досить бурхливе засідання Дніпропетровського прес-клубу ринкових реформ, де на численні питання журналістів відповідали директор Центру комерційного права Валентина Данішевська та начальник обласного управління з питань регуляторної політики і підприємництва Олег Кужман. Загалом, акція у Дніпропетровську довела, що місцеві підприємницькі та журналістські кола є дуже активними, відкритими до нових знань та ініціатив.

Також успішно і продуктивно пройшов тренінг-семінар для підприємців Автономної Республіки Крим у м. Сімферополі. Після огляду загальної характеристики законодавства, що регулює захист прав підприємців, учасники дізналися про те, як можна оскаржувати неправомірні дії посадових осіб, як відбувається реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності згідно з новим законом, як поповнювати активи підприємства і укладати кредитні договори, що дає підприємству фінансовий лізинг, як відбувається забезпечення виконання зобов'язань і, нарешті, — тема, що викликала особливий інтерес учасників, — як захищати свої права у господарському суді. Одним із провідних і доповідачів на семінарі був п. Олександр Дудко, президент Спілки підприємців та роботодавців Криму — людина неабайдужа і добре обізнана з правовими негараздами підприємців. Пропонуємо читачам Вісника його розповідь про семінари-тренінги для кримських підприємців.

Спасибі за правову просвіту!

Співпраця Спілки підприємців і роботодавців Криму (СПРК) з Центром комерційного права успішно триває вже три роки. В семінарах, що проводилися у рамках цієї програми, взяли участь більш як 300 підприємців-початківців і директорів малих підприємств з 11 міст Криму. Про користь і величезну популярність цієї програми Центру в Криму свідчить той факт, що на стадії формування груп відбувається певний конкурс для бажаних — троє на одне місце! Це пояснюється тим, що на сьогоднішнє правове поле, яке регулює бізнес і діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, формують 4 кодекси, 89 законів, 18 указів Президента України, 397 постанов Кабміну, 8 961 підзаконних актів міністерств і відомств, 17 325 інструкцій та роз'яснень, близько 200 постанов і правил органів місцевого самоврядування. На загал це складає більш як 340 тисяч сторінок регулятор-

них актів. Якщо взяти до уваги, що вивчення однієї сторінки забирає у середньому біля п'яти хвилин, а звичайна людина не здатна ефективно засвоювати нову інформацію більш як впродовж 6 годин на день, то підрахунки показують: для самостійного ознайомлення із зазначеними вище регуляторними

актами з метою їх виконання кожному підприємцю знадобиться (з урахуванням вихідних і свят) більше сімнадцяти років. Саме тому сьогодні без правової просвіти неможливо не те, щоб самому грамотно вести бізнес, а навіть зорієнтуватися в ситуації та правильно сформулювати і поставити задачу юристам.

За минулі роки у Центра і Спільки склався свій оптимальний алгоритм досягнення успіху для кожної із стадій організації та проведення семінарів, і я готовий поділитися досвідом з колегами з інших регіонів. На стадії підготовки ми беремо на себе всі питання логістики та технічного забезпечення. Водночас на цій же стадії ми ставимо перед Центром завдання — підготувати теми виходячи із зацікавленості конкретної групи слухачів,

визначити що є актуальним саме для цієї групи. Виконком СПРК своєчасно інформує свої регіональні відділення та галузеві гільдії й асоціації про тематику, час і місце проведення семінару-тренінгу. Групи ми комплектуємо таким чином, щоб вони були більш-менш однотипними за профілем діяльності і на 25% складалася з тих, хто вже проходив навчання, хоч і за іншою тематикою, а на 75% — з новачків. Певною мірою, це пов'язане з тим, що Центр проводить свої семінари лише у столиці АР Крим, тому нам потрібно готувати "мультиплікаторів" — тих, хто понесе отриману інформацію у регіони, надасть необхідні первинні консультації та розповсюдить методичні посібники й юридичні абетки підприємця, що їх видає Центр, серед своїх колег.

Сам процес навчання у нас ніколи не складається лише з лекцій, а обов'язково

включає елементи тренінгу по кожній з ключових тем, самостійну роботу в групах по п'ять осіб над конкретною правовою задачею, а також консультації юристів-практиків з питань, що виникають у слухачів при розгляді кожного окремого випадку. Кожна група обов'язково готує і презентує свій "мініпроект" решті учасників семінару, яким надається право критично оцінити роботу колег на підставі отриманих знань і у разі потреби запропонувати свій варіант рішення. Крім того, стало доброю традицією у перший же день семінару зібрати від кожного з учасників конкретно сформульовані запитання, що виникли у повсякденній діяльності, а в останній день — отримати відповіді від фахівців Центру та юристів Криму, яких спеціально запрошуємо на семінар. Відбувається обговорення нагальних і важливих для підприємців проблем, розглядаються певні ситуації, надаються поради у кожному окремому випадку.

Це дозволяє не лише закріпити вивчений матеріал, але й успішно застосовувати отримані алгоритми дій у майбутньому, коли виникне подібна ситуація. До речі, розробка і доведення до слухачів алгоритмів дії є ще одним вагомим аргументом успішної діяльності Центру в Криму: по кожній з тем, що розглядаються, ми пропонуємо слухачам покроковий план урегулювання правової проблеми, а це, в свою чергу, поширюється ними на місцях серед інших членів підприємницьких спільнот.

Зазвичай, час навчання не обмежується лише семінарськими заняттями, а плавно переходить у неформальний обмін досвідом між досвідченими бізнесменами та початківцями. Іноді жваві дискусії, до яких долучаються і юристи-практики, тривають до пізнього вечору. Використовуючи цей вдалий досвід і методичні посібники, розроблені спеціалістами Центру, актив та консультанти не чекають чергового візиту до Криму наших київських партнерів, а самостійно проводять подібні семінари. Приблизно на один семінар, проведений у співпраці з Центром, випадає три семінари, підготовлені і проведені своїми силами за методичної підтримки проекту. Велику допомогу у цьому нам надає керівник відділу професійного розвитку Інна Топал та інші фахівці Центру комерційного права.

Чимало матеріалів і тем розроблено нами самостійно, багато з них виходять за межі нашого спільного з Центром проекту, проте користуються популярністю не лише в Криму, але й у Херсоні, Одесі, Луганську, Запоріжжі. Це певний блок матеріалів, що ми готові надіслати нашим колегам у будь-який куточок України: "Алгоритми роботи координаційних рад з розвитку підприємства та дерегуляції актів органів місцевого самоврядування", "Правова база і алгоритм діяльності регіональних фондів підтримки підприємництва", "Алгоритм дій стосовно захисту бізнесу від контролюючих інстанцій", "Оскарження неправомірних дій посадових осіб".

Насамкінець хотілося б висловити кілька ділових побажань. За останній час все більше юридичних проблем у суб'єктів малого бізнесу виникає в галузі трудового законодавства. Схоже настав час Центру видати такий посібник серії "Юридична абетка підприємця", який допоміг би захищати права роботодавця в його взаємовідносинах з найманими особами та профспілками. Ми готові якомога частіше зустрічатися з нашими шановними партнерами з Центру комерційного права. Радо чекаємо нових семінарів і бажаємо успіхів Центру в його комерційній і шляхетній роботі.

Олександр Дудко,

президент Спільки підприємців і роботодавців Криму, член Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України

Правове поле, яке сьогодні регулює бізнес і діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, складається з:

- **4 КОДЕКСІВ**
- **89 ЗАКОНІВ УКРАЇНИ**
- **18 УКАЗІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ**
- **397 ПОСТАНОВ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ**
- **8 961 ПІДЗАКОННИХ АКТИВ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ**
- **17 325 ІНСТРУКЦІЙ ТА РОЗ'ЯСНЕНЬ**
- **БЛИЗЬКО 200 ПОСТАНОВ І ПРАВИЛ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Суддівське правотворення на прикладі регулювання відносин щодо неукладених угод

Юрій Попов, юридичний консультант Центру комерційного права

(Скорочено. Повний текст статті та список використаної літератури див. "Юридичний радник", №5, 2005 р.)

Усвідомлення творчої ролі суддів у формуванні права неминуче ставить питання про межі їх участі у такому формуванні. Особливо це стосується питання про можливість формування права *contra legem* (всупереч закону). Близько ста років тому В. І. Синайський писав, що

надання судді права творити норму всупереч закону може призвести до небажаного суб'єктивізму судді при недостатній його освіченості, слабкому матеріальному забезпеченні. Втім, по-перше, таке формулювання цих специфічних проблем вже само по собі вказує на шляхи їх вирішення; по-друге, ці проблеми стосуються скоріше поточної судової практики, ніж формування усталених результатів судової практики. Не обговорюючи тут проблем поточної судової практики, спробуємо висвітлити роль результатів судової практики на прикладі неукладених угод.

Ще до набрання чинності Цивільним та Господарським кодексами України, тобто за чинності Цивільного кодексу УРСР, у господарських справах про визнання договорів неукладеними склалася виважена судова практика, яка зводиться до такого:

1. неукладений договір не породжує ніяких прав та обов'язків для сторін;
2. підписання неукладеного договору не може призвести до порушення прав, тому і визнання договору неукладеним не може захистити прав;
3. вимога про визнання договору неукладеним не відповідає способам захисту цивільних прав, передбаченим ст. 6 ЦК УРСР та іншими законами України, тому є не підвідомчою судам;
4. сторона, яка помилково виконала неіснуюче зобов'язання із неукладеного договору, вправі звернутись до суду з позовною вимогою про застосування наслідків безпідставного набуття майна, передбачених ст. 469 ЦК УРСР, при цьому висновок суду щодо укладення чи не укладення договору є елементом оцінки обґрунтованості вимог і має міститися у мотивувальній частині рішення.

З викладеного випливає, що судовою практикою щодо неукладених угод сформовано підхід, який принципово відрізняється від підходу до інших нікчемних угод. Власне, принципових відмінностей дві (інші відмінності з них випливають):

- по-перше, не застосовуються передбачені ч. 2 ст. 48 ЦК УРСР спеціальні наслідки виконання нікчемних угод (так звана двостороння реституція),
- по-друге, не допускається вирішення по суті спорів про визнання договорів неукладеними.

Важко не помітити, що зазначений підхід автоматично вирішує численні проблеми, з якими стикається як теорія, так і практика вирішення спорів щодо нікчемних угод, деякі з яких взагалі не мають вирішення через помилки в регулюванні. Перш за все, це проблема співвідношення визнання угоди недійсною і застосування пов'язаних з цим наслідків, які, на думку Пленуму Верховного Суду України (постанова Пленуму ВСУ України від 28.04.78 р. № 3 "Про судову практику в справах про визнання угод недійсними"), повинні вирішуватися в одному процесі. Ця правова позиція не є однозначною. З одного боку, в такій позиції вбачається спроба виправити багаторічну помилку судової практики (чи, точніше, надати їй іншого смислу), яка полягала в розгляді судами по суті спорів про визнання недійсною як оспорюваної, так і нікчемної угоди, що суперечить ЦК УРСР. Дійсно, ЦК УРСР не містив такого способу захисту, як визнання нікчемної угоди недійсною. Протилежна точка зору (помилкова, на мій погляд) зазвичай обґрунтовується посиланням на частину першу ст. 59 ЦК УРСР, де сказано, що угода, визнана недійсною, вважається недійсною з моменту її укладення, — але ж ця норма насправді встановлює лише момент, з якого угода, якщо вона визнана недійсною, вважається недійсною, однак сама по собі не встановлює такого способу захисту.

Позиція Вищого господарського суду України з цього питання (роз'яснення ВГСУ України від 12.03.99 р. № 02-5/111 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними") полягала в тому, що застосування наслідків, пов'язаних з недійсністю угоди, може бути предметом окремого спору нарівні із спором про визнання угоди (як оспорюваної, так і нікчемної) недійсною. Такий підхід призводив до розгляду по суті не підвідомчих судам спорів про визнання нікчемної угоди недійсною, хоча таке визнання не є способом захисту прав як тому, що такий спосіб ЦК УРСР не було встановлено, так і тому, що нікчемна угода є такою в силу закону, а не судового рішення. Зокрема, цей підхід призвів до необхідності заповнити "прогалину" щодо строку позовної давності. Саме, в п. 3.3 вказаного вище роз'яснення ВГСУ слушно зазначено, що недійсні угоди (маються на увазі нікчемні. — Ю. П.), як правило, не породжують для сторін прав та обов'язків, але зроблено висновок про те, що тому до вимог про визнання недійсними таких угод строки позовної давності не застосовуються — замість висновку про те, що саме тому укладення нікчемної угоди нічиїх прав порушити не може, а відтак і визнання нікчемної угоди недійсною не може нічиїх прав захистити, внаслідок чого такі спори не повинні розглядатися судами взагалі.

ЦК УРСР встановлював коло осіб, які були вправі звернутись з позовом про визнання оспорюваної угоди недійсною. Разом з тим ЦК УРСР не встановлював кола осіб, які були вправі звернутись з позовом про визнання нікчемної угоди недійсною, що природно, оскільки ЦК УРСР не передбачав такого способу захисту. На практиці,

однак, з такими позовами звертались всі, кому не ліньки — державні органи, учасники товариств, контрагенти однієї із сторін за іншими договорами. Цьому, зокрема, сприяло положення абзацу першого п. 4 вказаного вище роз'яснення ВГСУ, де зазначено: "Якщо чинне законодавство не визначає кола осіб, які можуть бути позивачами у справах, пов'язаних з визнанням угод недійсними, господарському суду для вирішення питання про прийняття позовної заяви слід керуватися правилами статті 2 ГПК. Отже, крім контрагентів за договором, прокурора, державних та інших органів, позивачем у справі може бути будь-яке підприємство, установа, організація, чиї права та охоронювані законом інтереси порушує ця угода". Між тим, якщо за сам факт укладення нікчемної угоди законом передбачено застосування певних санкцій до однієї або обох сторін (ст. 49 ЦК УРСР), то уповноважена особа замість звернення з позовом про визнання угоди недійсною (що неприпустимо) могла звернутись до суду з вимогою про застосування таких санкцій, обґрунтовуючи вимогу недійсністю угоди з підстав, вказаних у законі.

Інша проблема, в певному сенсі протилежна першій, — чи може суд застосувати пов'язані з нікчемністю угоди наслідки без одночасного визнання такої угоди недійсною. На практиці були непоодинокі випадки відмови судами у позові про застосування таких наслідків з мотивів того, що "угоду не визнано недійсною у встановленому законом порядку; позовна вимога про визнання угоди недійсною не заявлялась; суд не має підстав для виходу за межі позовних вимог". Такий помилковий висновок був прямим наслідком змішування понять "оспорювана" та "нікчемна" угода, оскільки для визнання нікчемної угоди недійсною жодного "встановленого законом порядку" не існувало. Таке змішування, в свою чергу, було зумовлене використанням у ЦК УРСР одного терміна "недійсна угода" як для нікчемних угод, так і для визнаних недійсними оспорюваних угод. Вводило в оману і помилкове положення п.1 ст. 83 Господарського процесуального кодексу України, згідно з яким господарський суд, приймаючи рішення, *має право* визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний з предметом спору договір, який суперечить законодавству (зазначивши це в *резолютивній* частині рішення згідно з ч. 4 ст. 84 цього Кодексу). Ця помилка змусила ВГСУ у п. 2 вказаного вище роз'яснення зазначити, що, коли, вирішуючи господарський спір, господарський суд встановить, що зміст договору суперечить чинному законодавству, то він, керуючись ч.1 ст. 83 Господарського процесуального кодексу України, *повинен* за власною ініціативою визнати цей договір недійсним повністю або у певній частині. Така позиція ВГСУ не суперечить п.1 ст. 83 ГПК України лише, якщо розуміти її таким чином, що суд повинен за власною ініціативою дати угоді, яка не відповідає закону, правову оцінку як нікчемній, відобразивши її, як і інші правові оцінки, в *мотивувальній* частині рішення.

Судова практика у господарських справах розрубала всі ці "гордієві вузли", однак лише в частині неукладених договорів. Дійсно, проблема співвідношення визнання договору неукладеним і застосування пов'язаних з цим наслідків не існує через неприпустимість позовів про визнання договорів неукладеними. З цієї ж причини не

існує проблеми визначення строку позовної давності, а також встановлення кола осіб, які вправі з такими позовами звертатись. Висновок суду про те, що договір не укладено, зайняв своє місце у мотивувальній частині рішення. Сторона неукладеного договору, яка помилково його виконала, вправі вимагати не тільки застосування так званої реституції, а в повному обсязі всіх встановлених законом наслідків позадоговірної неправомірної поведінки.

Порівнюючи правила, що застосовуються судами у господарських справах щодо неукладених договорів з одного боку, та інших нікчемних договорів — з іншого, можна дійти висновку, що судовою практикою через результат правозастосування створений особливий підхід до тлумачення закону в частині правового регулювання відносин з приводу неукладених договорів. При цьому наслідком такого тлумачення є те, що правила, які застосовуються до відносин з приводу неукладених угод, вочевидь відрізняються у кращий бік порівняно із правилами, що застосовуються до відносин з приводу інших нікчемних договорів, не містять внутрішніх суперечностей, забезпечують повну компенсацію порушеного права.

Виникає питання щодо того, як слід оцінити роль результату судової практики, наведеного вище, у правовому регулюванні, чи є воно правотворенням або чимось іншим. Відповідь, звичайно, залежатиме від смислу, який вкладається у слово "правотворення". На мій погляд, зміст поняття "правотворення" не слід обмежувати встановленням текстів норм, а відносити до нього і інтерпретацію, тлумачення закону. Йдеться, звичайно, не тільки про офіційне тлумачення, яке вправі давати лише Конституційний Суд України, а і про тлумачення у судовій практиці, без якого жодне правозастосування є неможливим. Таке тлумачення, що дається судом при розгляді конкретних справ (поточна практика), не має загальнообов'язкової сили і має значення лише для сторін у цих справах. Однак коли нова інтерпретація щодо певного правового питання поширюється настільки, що стає загальноживою, усталеною, можна казати про здійснення правотворення судовою практикою через створення в цілому загальносприйнятих правоположень (якими є об'єктивовані правоконкретизуючі судження). На думку Ф. Ю. Зеккера, суддя, тим більш вищого рангу, розуміє, що зміст будь-якого закону обмежений певними рамками, отже його рішення не може впливати з умоглядних висновків, воно базується на тих (суб'єктивних) уявленнях, на які, на його думку, повинен вказувати закон.

Якщо виходити з того, що право діє саме так, як його "здійснюють", тобто як і наскільки його буде дотримано, то можна дійти висновку, що норму права не слід зводити до її словесної форми, а слід включати до цього поняття і тлумачення. Так, історія дає нам безліч прикладів, коли норма, виражена у незмінній словесній формі, з часом починає здійснювати зовсім не той вплив на поведінку, не те регулювання, яке мав на увазі законодавець. Наприклад, відоме положення Декларації незалежності США "all men are created equal" зараз розуміється таким чином, що "всі люди створені вільними", в той час як на момент прийняття Декларації під словами "all men" розумілися не всі люди, а саме чоловіки, до того ж тільки

білі. Отже виникає питання, чи можна вважати норму тожодною самій собі, якщо її словесна форма лишається незмінною, але тлумачення (а відтак і застосування) докорінно змінено, і чи не слід відносити таке тлумачення (як результат судової практики) до нормотворення.

Легко помітити різницю між способами, якими законодавець і судова практика формують право. Діяльність законодавця полягає у формулюванні в акті державного органу певного загальнообов'язкового правила у словесній формі. При цьому прийняття нового закону або зміна чинного є досить складним і тривалим процесом. Судова практика (точніше, її результат — правоположення) застосовує зовсім інший механізм, характерною рисою якого є, перш за все, відсутність потреби у будь-якій офіційній фіксації завдяки відсутності офіційної словесної форми правоположення. Натомість вони об'єктивуються у багатьох судових рішеннях через різні словесні форми. Такий механізм, з одного боку, забезпечує однакове застосування законодавства судами з того чи іншого питання протягом певного часу (доки не виникне необхідність у змінах), з другого — завдяки відсутності офіційної фіксації є (на відміну від законотворчої діяльності) досить гнучким для того, щоб своєчасно реагувати як на зміну законодавства, так і на розвиток доктрини.

Цікавим є питання про статус роз'яснень, що їх дають Верховний Суд України та Вищий господарський суд України¹. Свого часу в п. 3 ст. 12 Закону УРСР "Про арбітражний суд" містилась норма про те, що роз'яснення Вищого арбітражного суду є обов'язковими для арбітрів і учасників господарських правовідносин, що застосовують законодавство, з якого дано таке роз'яснення; в п. 3 ст. 16 цього Закону було вказано, що Пленум Вищого арбітражного суду дає керівні роз'яснення, що є обов'язковими для органів, які вирішують господарські спори, а також підприємств, організацій, державних та інших органів, посадових осіб. Очевидно, що зазначені норми надавали Вищому арбітражному суду повноваження законодавця. Дійсно, формулювання в акті державного органу певного загальнообов'язкового правила у словесній формі є нічим іншим, як законодавчою діяльністю. При цьому роз'яснення Вищого арбітражного суду в ієрархії законодавчих актів навіть не можна було віднести до підзаконних актів, натомість вони були "надзаконними", бо саме їм належало останнє слово у тому, які саме правила та як саме регулюють господарські відносини. Таке не тільки не узгоджувалось з принципом поділу державної влади на гілки, але і не сприяло реалізації самого механізму суддівського правотворення, оскільки застосування вищою судовою інстанцією неадекватного механізму правотворення заважало виробленню нових правових позицій, які могли б згодом у прибутанній судовій практиці спосіб перетворитись на усталені правоположення.

¹ Практика звернення вищих судових інстанцій до нижчих з листами, в яких викладаються певні правові позиції та міститься імперативна вимога щодо їх дотримання, вочевидь не потребує теоретичного обговорення.

Чинне законодавство, на мій погляд, не дає підстав для висновку про обов'язковість застосування суддями роз'яснень Верховного Суду України та Вищого господарського суду України. Роз'яснення вищого спеціалізованого суду прямо названі в законі рекомендаційними (п. 3 ст. 39 Закону України "Про судоустрій України"). Щодо роз'яснень Верховного Суду України закон такого визначення не містить, але не містить і вказівки на їх обов'язковість. Підхід до роз'яснень Верховного Суду України як до обов'язкових означав би реанімацію керівних вказівок одного суду іншим. Від такого розуміння недалеко і до підпорядкування суддів нижчих інстанцій суддям вищих, що вочевидь суперечило би принципу незалежності суддів, забороні впливу на суддів у будь-який спосіб (ст. 126 Конституції України), а також принципу підкорення суддів лише закону (ст. 129 Конституції України). Не можна також примушувати суддю переписувати до свого рішення слова із роз'яснення (чи постанови) ВСУ, які не відповідають його власним переконанням. Звичайно, кожний суддя, якому відома правова позиція ВСУ з того чи іншого питання, не може не брати її до уваги як зважаючи на авторитетність вищої судової інстанції, так і з огляду на можливе оскарження його рішення. Разом з тим ситуація, за якої суддя, приміром першої інстанції, не погоджується з позицією ВСУ, приймає своє рішення всупереч цій позиції, ризикуючи наступним скасуванням свого рішення, є нормальною і, більше того, необхідною. Без таких випадків судова практика не зможе нормально розвиватись.

Нарешті, інколи виникає питання щодо впливу окремих рішень Верховного Суду України по конкретних справах — чи є обов'язковими для суддів викладені в них правові позиції. Із сказаного вище зрозуміло, що відповідь на це питання має бути негативною. Рішення ВСУ по конкретних справах є складовою поточної судової практики і самі по собі не є правотворчими, тим більше, що нерідко різні рішення ВСУ містять протилежні позиції з одного й того ж правового питання.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що уявлення законодавця (ч. 4 ст. 18, ч. 1 ст. 47 Закону України "Про судоустрій України") про можливість забезпечення Верховним Судом України однакового застосування законів судами чи то шляхом видання керівних вказівок окремим актом, чи то шляхом постановлення власних взірцевих рішень, є безпідставним. Вказівка на забезпечення вищою судовою інстанцією єдності правосуддя, збережена в законодавстві деяких країн Європи, є, по-перше, великою мірою декларативною, по-друге — рудиментарним відголосом колишніх уявлень про закон як єдине джерело права. Таким же рудиментарним, до речі, є і правило про неможливість прийняття касаційною інстанцією власного рішення по суті спору в разі скасування оскаржуваного рішення.

Таким чином, однакове застосування законів судами (а також зміна такого застосування в разі потреби) є однією із функцій суддівського правотворення і досягається через інший механізм — через формування в результаті судової практики певних усталених, сприйнятих в цілому поточною практикою правоположень, що і продемонстровано вище на прикладі регулювання відносин щодо неукладених договорів. •

Редакційна рада:

Наталя Андрієвська,	Ольга Кільдюшкіна,
Андрій Волков,	Ольга Макара,
Валентина Данішевська,	Юрій Попов,
Галина Довгопол,	Інна Топал

Адреса:

вул. Круглоуніверситетська, 13,
м. Київ, 01024,
тел.: (044) 490-65-75,
факс: (044) 490-65-74
E-mail: clc@clc.com.ua,
web-site:
www.commerciallaw.com.ua

Table of contents:

5th anniversary of the Commercial Law Center

Those were five eventful and fruitful years

Iryna Honchar, correspondent of the "Yurydychna Praktyka" newspaper interviews Valentyna Danishevska, CLC Director; *Rick Gurley*, USAID Financial Sector Advisor, Office of Economic Growth; *David Greer*, Chief of Party, CLC Project; *Anatoliy Dovhert*, Professor, Correspondent Member of Academy of Law of Ukraine; *Ihor Shevchenko*, President of Ukrainian Bar Association; *Mykola Husak*, Justice of the Supreme Court of Ukraine; *Antonina Palamarchuk*, Deputy President of the Association of Ukrainian Banks2

On the Road to Rule of Law

Ukraine needs a Joint Stock Company Law

CLC Legal Advisor *Olena Kharenko* discusses a new area in the CLC activity — legal regulation of corporate relations in Ukrainian joint stock companies5

CLC Workshops

Legal education for entrepreneurs as a business development tool and a safeguard

CLC continues its unique legal training program for the business community: comments on the latest workshops held in Dnipropetrovsk and Simferopol by *Olexander Dudko*, President of the Crimean Union of Entrepreneurs and Employers7

Legal Analysis

Lawmaking by the judiciary as exemplified by the regulation on unconcluded contracts. Abridged version of the article by CLC Legal Advisor *Yuriy Popov* published in the "Yurydychny Radnyk" magazine9